

دریچه

شب قدر در کلام علامه طباطبایی (ره)

مهم‌ترین مناسبت ماه مبارک رمضان، شب قدر است که همواره مورد توجه مؤمنین بوده و خواهد بود. آنچه در ادامه می‌خوانید بحثی است پیرامون شب قدر بر اساس نظرات مرحوم علامه طباطبایی رحمه‌الله در تفسیر شریف المیزان که در دو سوره «قدر» و «دخان» مطرح شده است.

شب قدر یعنی چه؟

مراد از قدر، تقدیر و اندازه‌گیری است و شب قدر، شب اندازه‌گیری است و خداوند متعال در این شب، حوادث یک سال را تقدیر می‌کند و زندگی، مرگ، رزق، سعادت و شقاوت انسان‌ها و اموری از این قبیل را در این شب مقدر می‌گرداند.

شب قدر کدام شب است؟

در قرآن کریم آیه‌ای که به صراحت بیان کند شب قدر چه شبی است، دیده نمی‌شود. ولی از جمع‌بندی چند آیه از قرآن کریم می‌توان فهمید که شب قدر یکی از شب‌های ماه مبارک رمضان است. قرآن کریم از یک سو می‌فرماید: «انا انزلناه فی لیلة مبارکة». این آیه گویای این مطلب است که قرآن یکپارچه در یک شب مبارک نازل شده است و از سوی دیگری می‌فرماید: «شهر رمضان الذی انزل فیه القرآن». و گویای این است که تمام قرآن در ماه رمضان نازل شده است و در سوره قدر می‌فرماید: «انا انزلناه فی لیلة القدر». از مجموع این آیات استفاده می‌شود که قرآن کریم در یک شب مبارک در ماه رمضان که همان شب قدر است، نازل شده است. پس شب قدر در ماه رمضان است، اما اینکه کدام یک از شب‌های ماه رمضان، شب قدر است، در قرآن کریم چیزی بر آن دلالت ندارد. و تنها از راه اخبار می‌توان آن شب را معین کرد. در بعضی از روایات منقول از ائمه اطهار علیهم‌السلام شب قدر مردد بین نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم ماه رمضان است و در برخی دیگر از آنها مردد بین شب بیست و یکم و بیست و سوم و در روایات دیگری متعین در شب بیست و سوم است و عدم تعیین یک شب به جهت تعظیم امر شب قدر بوده تا بندگان خدا با گناهان خود به آن اهانت نکنند.

عظمت شب قدر

منظور از بهتر بودن این شب از هزار ماه، بهتر بودن از حیث فضیلت عبادت است. چه اینکه مناسب با غرض قرآن نیز چنین است. چون همه عنایت قرآن در این است که مردم را به خدا نزدیک و به وسیله عبادت زنده کند و احیاء یا عبادت آن شب از عبادت هزار ماه بهتر است. از امام صادق علیه‌السلام سؤال شد: «چگونه شب قدر از هزار ماه بهتر است؟» (با اینکه در آن هزار ماه در هر دوازده ماهش یک شب قدر است). حضرت فرمود: «عبادت در شب قدر بهتر است از عبادت در هزار ماهی که در آن شب قدر نباشد.»

تقدیر امور

خداوند متعال در شب قدر حوادث یک سال آینده را از قبیل مرگ و زندگی، وسعت یا تنگی روزی، سعادت و شقاوت، خیر و شر، طاعت و معصیت و... تقدیر می‌کند. در آیه شریفه «انا انزلناه فی لیلة القدر» کلمه «قدر» دلالت بر تقدیر و اندازه‌گیری دارد و آیه شریفه «فیها یُفرق کل امر حکیم» که در وصف شب قدر نازل شده است بر تقدیر دلالت می‌کند. چون کلمه «فرق» به معنای جداسازی و مشخص کردن دو چیز از یکدیگر است و جداسازی هر امر حکیم جز این معنا ندارد که آن امر و آن واقعه‌ای را که باید رخ دهد، با تقدیر و اندازه‌گیری مشخص سازند. امور به حسب قضای الهی دارای دو مرحله‌اند؛ یکی اجمال و ابهام و دیگری تفصیل و شب قدر به طوری که از آیه «فیها یفرق کل امر حکیم» برمی‌آید، شبی است که امور از مرحله اجمال و ابهام به مرحله فرق و تفصیل بیرون می‌آیند.

نزول ملائکه و روح

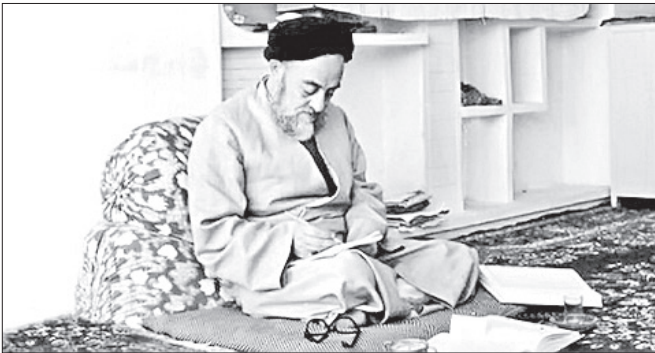
بر اساس آیه شریفه «تنزل الملائكة والروح فیها باذن ربهم من کل امر»، ملائکه و روح در این شب به اذن پروردگارش نازل می‌شوند. مراد از روح، آن روحی است که از عالم امر است و خدای متعال درباره‌اش فرموده است «قل الروح من امر ربی». در اینکه مراد از امر چیست؟ بحث‌های مفصلی در تفسیر شریف المیزان آمده است که به جهت اختصار مبحث به دو روایت در مورد نزول ملائکه و اینکه روح چیست، بسنده می‌شود.

۱) پیامبر اکرم (ص) فرمود: «وقتی شب قدر می‌شود، ملائکه‌ای که ساکن در «صدره المنتهی» هستند و جبرئیل یکی از ایشان است نازل می‌شوند در حالی که جبرئیل به اتفاق سایرین پرچم‌هایی را به همراه دارند. یک پرچم بالای قبر من و یکی بر بالای بیت‌المقدس و پرچمی در مسجد الحرام و پرچمی بر طور سینا نصب می‌کنند و هیچ مؤمن و مؤمنه‌ای در این نقاط نمی‌ماند، مگر آنکه جبرئیل به او سلام می‌کند.»

۲) از امام صادق (ع) در مورد روح سؤال شد. حضرت فرمودند: «روح از جبرئیل بزرگ‌تر است و جبرئیل از سنخ ملائکه است و روح از آن سنخ نیست، مگر نمی‌بینی خدای تعالی فرموده: «تنزل الملائكة والروح» پس معلوم می‌شود روح غیر از ملائکه است.

سلام و امنیت

قرآن کریم در بیان این ویژگی شب قدر می‌فرماید: «سلام هی حتی مطلع الفجر». کلمه سلام و سلامت به معنای عاری بودن از آفات ظاهری و باطنی است و جمله «سلام هی...» اشاره به این مطلب دارد که عنایت الهی تعلق گرفته است به اینکه رحمتش شامل همه آن بندگان بشود که به سوی او روی می‌آورند و نیز به اینکه در خصوص شب قدر باب عذابش بسته باشد، به این معنا که عذابی جدید نفرستد و لازمه این معنا این است که در این شب کید شیطان‌ها هم مؤثر واقع نشود؛ چنانکه در بعضی از روایات نیز به این معنا اشاره شده است. بعضی از مفسرین نیز گفته‌اند: «مراد از کلمه «سلام» این است که در شب قدر ملائکه از هر مؤمن مشغول به عبادت بگذرند، سلام می‌دهند.»

آیت‌الله جوادی آملی: «بخش مهمی از فیوضات معنوی و الهی، طبق بیان قرآن کریم، در شب افاضه شده است. تنزل قرآن در شب پربرکت و مبارک قدر است. معراج انسان کامل نیز در شب است. موسای کلیم (ع) نیز شبانه در محضر خداوند به ضیافت و میهمانی می‌رود. حضور، توجه و تمرکز انسان در شب زیاد است و همین سبب قوت و ازدیاد فیض می‌شود. نشئه زندگی‌داری، مناجات، دعا و خضوع شب، نشئه خاصی است که باخضوع و مناجات و ذکر روز فرق دارند؛ «ان ناشئه اللیل هی اشد وطأ و اقوم قیلاً». و به همین جهت است که خداوند به رسول خود فرمود: «و من اللیل فتهجد به نافله لک عسی ان یتعثک ربک مقاماً محموداً»؛ سحرخیز باش و شب را از دست مده؛ زیرا که نافله شب، خضوع و حضور شب، بعثت تازه‌ای است برای تو و اگر می‌خواهی که به مقامی والا و محمود مبعوث شوی، شب را رها نکن.»

شب‌های قدر استفاده کنیم و از گناهان کوچک و بزرگ خود توبه نماییم. در آیات سوره قدر با صراحت این معنی آمده است که قرآن در شب قدر نازل شده و چه پرمعنی است این سخن؟ شبی که مقدرات بندگان و مواهب و روزی‌های آنها تقدیر می‌شود در چنین شبی قرآن بر قلب پاک پیامبر (ص) نازل می‌گردد، آیا این سخن بدان معنی نیست که مقدرات و سرنوشت شما با محتوای این کتاب آسمانی پیوند و رابطه نزدیک دارد؟ آیا مفهوم این کلام آن نیست که نه تنها حیات معنوی شما که حیات مادی شما نیز با آن رابطه ناگسستگی دارد؟ پیروزی شما بر دشمنان، سربلندی، آزادی و استقلال شما، آبادی و عمران شهرهای شما همه با آن گره خورده است.

راه توبه در این شب گشوده است

در شب قدر، جبرئیل همراه با ملائکه مقرب خدا که تعداد آنها معین نشده و شاید چندین میلیون باشند، نازل می‌شود و مقدرات انسان‌ها را به خدمت امام معصوم (ع) که در زمان پیامبر (ص) به خدمت آن حضرت و در زمان امیرالمؤمنین (ع) به خدمت آن بزرگوار و اکنون به خدمت قطب عالم امکان حضرت ولی عصر (ارواحنا فداه) تقدیم می‌دارند. به عبارت دیگر، در شب قدر است که انسان می‌تواند مقدرات خویش را در یک پرونده درخشان برای سال آینده خود تهیه‌کند و نام خود را در طومار سعادت‌مندان و در طومار ارادتمندان حضرت ولی عصر (عج) به عنوان یک شیعه ثبت نماید. «تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ» بیان‌کننده چنین مفهومی است. تعیین مقدرات هر انسانی به دست خود او است. اگر کسی طالب سعادت باشد، می‌تواند به آن دست یابد و چنانچه خواهان شقاوت باشد نیز به همان خواهد رسید. «یا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا يُغْتَبَقُ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ»؛ ای مردم بی‌تردید ستم‌های شما به زبان خودتان است. در شب قدر اگر کسی به راستی توبه‌کند و یک‌شرمندگی درونی و حالت خجالت‌زدگی برای او پیش آید و بعد هم از خداوند خیر دنیا و آخرت را بخواهد، پرونده درخشانی که پس از توبه گشوده می‌شود، زمینه سعادت وی را فراهم می‌آورد و امام زمان (ارواحنا فداه) این تقدیر را تأیید می‌نمایند.

نزول قرآن در شب قدر

آیت‌الله جعفر سبحانی در تفسیر سوره قدر، گفته: «مفسران در پاسخ به این سؤال نزول قرآن گفته‌اند قرآن دو نوع نزول دارد؛ یک بار در شب قدر به صورت دفعی و بعد هم به صورت تدریجی و در طول زمان بر پیامبر (ص) و مانعی ندارد که قرآن دارای دو نوع نزول باشد. نزول دفعی برای این بوده که پیامبر اکرم (ص) با تمامی معارف آشنا شود و نزول تدریجی برای این است که رابطه ایشان با خدا و عالم وحی قطع نشود و پیوسته دارای ارتباط باشد. علامه طباطبایی در تفسیر المیزان این نظریه را پذیرفته و دلیل آورده که کلمه «انزلنا» در قرآن با نزول دفعی و کلمه «نزلنا» با نزول تدریجی قرآن ارتباط دارد.» آیت‌الله سبحانی با بیان اینکه از ظاهر قرآن استفاده می‌شود که قرآن در شب قدر نازل شده است، به شیوه نزول قرآن در زمان بعثت پیامبر (ص) که ۲۷ رجب بوده، اشاره کرد و اظهار داشت: «فرق است میان نزول قرآن و بعثت پیامبر و رسالت ایشان ملازم با نزول قرآن نیست و این فاصله از بعثت تا رمضان برای نزول قرآن اشکالی ندارد.» او در ادامه با بیان اینکه زمان و مکان فی‌نفسه دارای ارزش و مقام نیستند، اما خداوند در این سوره می‌فرماید: شب قدر بالاتر از هزار ماه است، خاطر نشان کرده: «زمان و مکان به اعتبار حوادث دارای مقام و ارزش می‌شوند، مانند شب قدر که به خاطر نزول قرآن و سرزمین کربلا که به خاطر وجود امام حسین (ع) دارای اهمیت شده‌اند.»

امشب رارها نکن...

بیانات آیات عظام درباره اهمیت شب قدر به مناسبت شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان

«شهرود» بهره‌گیری از ماه مبارک رمضان به ویژه درک واقعی فضای روحانی و معنوی لیالی قدر از جمله مهم‌ترین ضرورت‌ها در تقویت خودسازی فردی و اجتماعی و از جمله شاخصه‌های کلیدی در حصول تقوا به شمار می‌آید. بنابراین ورود عالمانه به فضای معنوی شب‌های قدر و دریافت حقایق موجود در این شب ارزشمند از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. پایگاه اطلاع‌رسانی و خبری جماران حقیقت شب قدر و فضیلت این لیالی ارزشمند را در سخن و نوشته برخی از مراجع عظام و سفارش آنان در مورد این شب‌ها در گزارشی منتشر کرده است. بخش‌هایی از این سخنان را گزینش کرده‌ایم که در ادامه می‌خوانید.

اهمیت شب بیست و سوم ماه رمضان

آیت‌الله صافی گلپایگانی

قرآن، شب قدر را «لیلة مبارکة» خوانده و در شأن آن یک سوره نازل شده و شرافت آن شب، از هزار ماه بیشتر است. هر چند در تعیین شب قدر اختلاف است، ولی قول معتمد و محقق، که از روایات معتبره گرفته شده. این است که از شب «نوزدهم» و «بیست و یکم» و «بیست و سوم» ماه رمضان بیرون نیست و به احتمال قوی، که برخی از احادیث هم مثل «روایت جهنی» مؤید آن است. شب قدر، شب بیست و سوم است و از برخی اخبار دیگر استفاده می‌شود که هر یک از این سه شب «شب قدر» است. به هر حال اگر به طور یقین، شب قدر معلوم نشود، نهان بودن آن متضمن حکمت و مصلحتی بوده و ممکن است آن مصلحت این باشد که مسلمانان تمام شب‌های این ماه، یا لاقابل این سه شب را در عبادت و پرستش خدای تعالی و تلاوت قرآن و آموختن معارف، حقایق و تعالیم آن، بیشتر اهتمام نمایند و سراسر ماه را «ماه قرآن» قرار دهند و در شب‌های «نوزدهم» و «بیست و یکم» و «بیست و سوم»، در توبه و استغفار و اصلاح احوال و خواندن قرآن و دعا، جد و جهد بلیغ نمایند و تا صبح بیدار باشند. نکته دیگری که در پنهان ماندن شب قدر به نظر می‌رسد، این است که اگر این شب با این همه قدر و منزلت، مشخص و شناخته شود، بسیاری از مردم به عبادت در آن اکتفا کرده و از فیض توجه و دعا در سایر شب‌ها باز می‌مانند و بسا که سبب غرور یا عجز بعضی شود؛ در حالی که چون پنهان و نامشخص است، مؤمنان در تمام شب‌هایی که طرف احتمال است به ذکر الهی و توبه اشتغال می‌ورزند و از برکات و ثواب‌های بیشتری مستفیض شده و به واسطه تمرین زیادتر، ملکات فاضله در آنها راسخ‌تر می‌شود.

چرا شب زنده‌داری مهم است؟

آیت‌الله جوادی آملی

بخش مهمی از فیوضات معنوی و الهی، طبق بیان قرآن کریم، در شب افاضه شده است. تنزل قرآن در شب پربرکت و مبارک قدر است؛ «انا انزلناه فی لیلة القدر»، «انا انزلناه فی لیلة مبارکة»، «اسراء و معراج انسان کامل نیز در شب است: «سبحان الذی اُسرى بعبده لیلاً من المسجد الحرام إلی المنسجدالأقصى الذی بارکنا حوله». موسای کلیم (ع) نیز شبانه در محضر خداوند به ضیافت و میهمانی می‌رود؛ «وواعدنا موسی ثلاثین لیلة وأتممناها بعشر فتم میقات ربه أربعین لیلة»؛ چهل شب، میهمان خداوند بود و از فیوضات الهی بهره‌مند گردید که تورات نیز از آن جمله است. گرچه انسان در روز، هم در محضر خداست ولی فیض شب، بهره خاصی است که نصیب انسان می‌شود. حضور، توجه و تمرکز انسان در شب زیاد است و همین سبب قوت و ازدیاد فیض می‌شود. نشئه زنده‌داری، مناجات، دعا و خضوع شب، نشئه خاصی است که با خضوع، مناجات و ذکر روز فرق دارد؛ «ان ناشئه اللیل هی اشد وطأ و اقوم قیلاً». و به همین جهت است که خداوند به رسول خود فرمود: «و من اللیل فتهجد به نافله لک عسی ان یتعثک ربک مقاماً محموداً»؛ سحرخیز باش و شب را از دست مده؛ زیرا که نافله شب، خضوع و حضور شب، بعثت تازه‌ای است برای تو و اگر می‌خواهی که به مقامی والا و محمود مبعوث شوی، شب را رها نکن.

توصیه به خواندن سوره روم و عنکبوت

آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی

اهمیت شب قدر بیشتر از هزاران ماه است، لذا یکی از اعمال شب قدر خواندن دو سوره عنکبوت و روم است، زیرا مطالب مربوط به توحید و توبه به سوی خدا در سراسر این دو سوره وجود دارد و اگر برنامه‌های این دو سوره را در زندگی پیاده کنیم، برای عمر ما کافی است. باید از فرصت

